

UNIVERSITY GOCE DELCEV – STIP
FACULTY OF LAW

STUDENT'S
SOCIAL
SCIENCE
JOURNAL

YEAR 2018, ISSUE NUMBER 4

**STUDENT'S SOCIAL SCIENCE JOURNAL
FACULTY OF LAW
UNIVERSITY GOCE DELCEV – STIP**

**Year 2017, Issue Number 4
ISSN 2545-4021**

Publisher:

prof. Jovan Ananiev, Ph.D

Editorial Board

prof. Blažo Boev, Ph.D

prof. Liljana Gudeva – Koleva, Ph.D

Risto Kostruranov, LL.M

prof. Jovan Ananiev, Ph.D

Ass. Prof. Ana Nikodinovska Krstevska, Ph.D

International Editorial Board

Ivan Ilic

Faculty of Law, University in Nis, Serbia

Agim Nuhiu

Faculty of Law, State University of Tetovo, Macedonia

Dunja Duić

Faculty of Law in Osijek, Croatia

Olga Koshevaliska

Assistant professor at the Faculty of Law
Goce Delchev University in Shtip, Macedonia

Elena Maksimova

Teaching assistant at the Faculty of Law,
Goce Delchev University in Shtip, Macedonia

Ana Nikodinovska Krstevska

Assistant professor at Faculty of Law,
Goce Delcev University in Shtip, Macedonia

Olga Sidenko

Senior lecturer in political science at Voronezh state University,
Lecturer at Voronezh State University, Russia

Dimitar Apasiev

Assistant professor at the Faculty of Law,
University Goce Delcev – Shtip, Macedonia

Andon Majhoshev

Assistant professor at the Faculty of Law,
University Goce Delcev – Shtip, Macedonia

Darya Scheglova,

Senior lecturer in political science at Voronezh state University,
Lecturer at Voronezh State University, Russia

Boryana Aleksandrova

Sofia University “St. Kliment Ohridski”, Bulgaria;

Faculty of Law, Department for International Law and International Relations, Bulgaria
Giorgia Bevilacqua
National Research Council, Institute for Research on Innovation and Services for Development “, Italy
Nives Mazur Kumrić
Faculty of Law, University of Liège, Belgium

Editorial Staff

Ass. Prof. Ana Nikodinovska Krstevska, Ph. D
Ass. Elena Maksimova, LL.M.
Elena Trajkovska, Student
Kire Ivanov, Student

Editor in chief

Ass. Prof. Ana Nikodinovska Krstevska, Ph. D

Language editor

Danica Gavrilovska-Atanasovska
(Macedonian language)

Technical editor

Slave Dimitrov
Blagoj Mihov

Address of the Editorial office

University Goce Delcev – Stip
Faculty of Law
ul.”Krstev Misirkov” BB PO.BOX 201
PO. Box 201, 2000 Stip
Republic of Macedonia

СОДРЖИНА:

АТАНАСОВСКА Невенка, *ПРАВНАТА ИНФОРМАТИКА И НЕЈЗИНАТА ПРИМЕНА*.....стр.5

БОГДАНОВА-СМИЛЕВСКА Билјана, *КРИВИЧНО-ПРАВНА ОДРЕДЕНОСТ НА ЗЛОУПОТРЕБАТА НА ДРОГА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА*.....стр.11

БОЖИНОВСКА Елица, *АКРЕДИТИВОТ КАКО БАНКАРСКИ ИНСТРУМЕНТ ВО МЕЃУНАРОДНИОТ ПРОМЕТ НА СТОКИ И УСЛУГИ*.....стр.23

ГОЦИРОВ Кирил, *ЕВРОПЕИЗАЦИЈАТА НА ЗАПАДЕН БАЛКАН*.....стр.31

ЗАХОВА Цветанка, *ОДГОВОРНОСТ НА ПРЕВОЗНИКОТ ВО МЕЃУНАРОДНИОТ ПРЕВОЗ НА СТОКА*.....стр.37

ИЛИЕВА Ивана, *ПОИМОТ РЕОРГАНИЗАЦИЈА И ПЛАН ЗА РЕОРГАНИЗАЦИЈА ВО СТЕЧАЈНА ПОСТАПКА ВО ПРАВОТО НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА*.....стр.47

МИЦЕВСКА Каролина, *ОДНОСИТЕ СО ЈАВНОСТА И ВЛИЈАНИЕТО ВРЗ ЈАВНОТО МИСЛЕЊЕ*.....стр.55

МЛАДЕНОВА Ева, *АНАЛИЗА НА МАКЕДОНСКИТЕ БЕРЗАНСКИ ИНДЕКСИ МБИ10 И ОМБ СО ПОСЕБЕН ПРЕГЛЕД НА 2016 ГОДИНА*.....стр.63

РИБАРЕВ Симеон, *ОБВРСКИТЕ НА ИЗВЕДУВАЧОТ КАЈ ДОГОВОР ЗА ГРАДЕЊЕ СПОРЕД МАКЕДОНСКОТО ПРАВО*.....стр.73

СТОЈАНОВА Жаклина, *ПОЛОЖБА НА СТРАНСКИТЕ РАБОТНИЦИ, МИГРАНТИТЕ И ЛИЦАТА БЕЗ ДРЖАВЈАНСТВО СПОРЕД МАКЕДОНСКОТО НАЦИОНАЛНО ПРАВО*.....стр.83

ХРИСТОВ Павле, *НАДВОРЕШНА ПОЛИТИКА НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА КОН РЕПУБЛИКА ТУРЦИЈА*.....стр.91

СЕКЦИЈА ПОСВЕТЕНА НА АНТИДИСКРИМИНАЦИЈА, ПРЕВЕНЦИЈА НА ГОВОР ОД ОМРАЗА И КРИМИНАЛ ОД ОМРАЗА.....стр.99

АМЕДОВ Абдуљ, *ДИСКРИМИНАЦИЈА ВРЗ ОСНОВА НА НАЦИОНАЛНА ПРИПАДНОСТ*.....стр.101

БОЖИНОВСКА Елица, *ПРАВО НА АБОРТУС И ЗАКОНСКИТЕ ПРОЦЕДУРИ ПРИ ОСТВАРУВАЊЕ НА ОВА ПРАВО*.....стр.105

ЗАХОВА Цветанка и КОСТУРАНОВА Ана, *ГОВОРОТ НА ОМРАЗА ВО ЈАВНИОТ ДИСКУРС И НИВОТО НА НЕГОВА ТОЛЕРАНЦИЈА ВО МАКЕДОНСКОТО ОПШТЕСТВО*.....стр.111

ЈОВАНОВА Душица, <i>ГОВОР НА ОМРАЗА И МЕДИУМИ</i>	стр.117
КАРОВА Марина, <i>ЗАБРАНАТА ЗА ТОРТУРА НА МЕЃУНАРОДНА И НАЦИОНАЛНА СЦЕНА</i>	стр.121
МАРИНКОВА Марија, <i>ГОВОР НА ОМРАЗА И МЕДИУМИ</i>	стр.129
МИТРОВИЌ Давид, <i>НЕЗАВИСНОСТ НА СУДСТВОТО КАКО ЗНАЧАЕН ПОСТУЛАТ ВРЗ КОЈ СЕ ЗАСНОВА ВЛАДЕЕЊЕ НА ПРАВОТО</i>	стр.153
НИКОЛОВ Иван и КАРОВА Марина, <i>СЛОБОДА НА ИЗРАЗУВАЊЕ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА</i>	стр.159
НИКОЛОВ Иван, <i>КРИМИНАЛ ОД ОМРАЗА И МАРГИНАЛИЗИРАНИ ГРУПИ</i>	стр.163
РАЈЧИНОСКИ Ѓорѓи, <i>ПОЛИТИЧКА ДИСКРИМИНАЦИЈА СО ОСВРТ НА ПОЛИТИЧКАТА ДИСКРИМИНАЦИЈА ВО РАБОТНИТЕ ОДНОСИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА</i>	стр.169
РИСТОВСКА Венета, <i>ПРИПАДНОСТА КОН ЕТНИЧКИТЕ ЗАЕДНИЦИ И ВЕРСКИТЕ УБЕДУВАЊА КАКО ОСНОВИ ЗА ДИСКРИМИНАЦИЈА ВО РАБОТНИТЕ ОДНОСИ</i>	стр.177
СТЕПАНОВСКА Моника, <i>РАСА, БОЈА НА КОЖА И ЕТНИЧКА ПРИПАДНОСТ – ДОМИНАНТНИ ОСНОВИ ЗА ДИСКРИМИНАЦИЈА</i>	стр.183
ТОМЧЕВСКА Симона, <i>ДИСКРИМИНАЦИЈА БАЗИРАНА ВРЗ ПОЛ</i>	стр.189
ТРАЈКОВА Александра, <i>РОДОВА РАМНОПРАВНОСТ И ДИСКРИМИНАЦИЈА НА ЖЕНАТА</i>	стр.195
ЧЕСТОЈНОВА Пепица, <i>ДИСКРИМИНАЦИЈА ВРЗ ОСНОВА НА ЕТНИЧКО ПОТЕКЛО</i>	стр.199

СЛОБОДА НА ИЗРАЗУВАЊЕ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Апстракт: Еден од клучните постулати на демократска и правна држава е обезбедување на највисок степен на слобода на медиуми, а самото тоа повлекува и слобода на изразување и слобода на мисла и уверување. Извршната власт секогаш прави обиди за заведување и држење на медиуми под своја закрила преку владино финансирање на медиуми, односно преку владино рекламирање, но Република Македонија досега има извршено неколку законски измени кон подобрување на владиното рекламирање во текот на изборна кампања така и надвор од неа. На Република Македонија ѝ е потребно постоење на здрава критичка свест и јавност, со акцент на негување и одбрана на јавната дебата и слободата на изразувањето. Постоењето на различни мислења, дискусии, дебати и отвореност на институциите ќе го оправда и постоењето на заедницата. Слободата на изразувањето произлегува од многу меѓународни правни акти кои подоцна се ратификувани од страна на Собранието на Република Македонија. Најзначаен акт претставува Универзалната декларација за човекови права која јасно утврдува дека секој има право на слобода на мислење и изразување, при што ова право ја вклучува и слободата на застапување на одредено мислење, како и слободата за барање, давање и примање на информации и идеи преку медиумите.

Клучни зборови: *изразување, дебата, слобода, свест*

NIKOLOV Ivan
KAROVA Marina

FREEDOM OF EXPRESSION IN MACEDONIA

Abstract: One of the key tenets (a principle or belief) of democratic and legal state is providing the highest level of media freedom, and it alludes to freedom of expression and freedom of thought and belief. Executive always attempts for seduction and keeping the media under his wing, the Government funding through the media or through government advertising, but the Republic of Macedonia has made several amendments to the improvement of Government advertising during the election campaign and beyond. The Republic of Macedonia needs the existence of a healthy critical awareness and public, with an emphasis on fostering and defending the public debate and freedom of expression. The existence of different opinions, discussions, debates and openness of institutions would justify the existence of the community. Freedom of expression stems from many international legal acts, which were later ratified by the Parliament of Republic of Macedonia. The most important deed is the Universal Declaration of Human Rights, which clearly stipulates that everyone has the right to freedom of opinion and expression; this right includes freedom advocacy of opinions and the freedom to seek, give and receive information and ideas through any media .

Keywords: *expression, debate, freedom, conscience*

Вовед

Слободата на изразување ни претставува едно од фундаменталните човекови права за кое се темели иднината на светот. Но потребата да се ограничи слободата на изразување е поради злоупотреба на изразување поради поттикнување на говорот на омраза, нетрпеливост, нетолеранција, дискриминација врз основз на раса, пол, политичка припадност итн. Правото на слободата на изразување претставува круцијално право од чиешто отстварување зависи и реализирањето на останатите човекови права. На Република Македонија ѝ е потребно постоење на здрава критичка свест и јавност, со акцент на негување и одбрана на јавната дебата и слободата на изразувањето. Постоењето на различни мислења, дискусии, дебати и отвореност на институциите ќе го оправда и постоењето на заедницата. Определени лица и групи може да изразат идеи за надмоќ на определена раса, религија или нација со намера да ги понижат сите оние кои не припаѓаат на нивната група, како и да ги повикаат на прогон, изолација, па дури и на геноцид. Во такви случаи слободата на изразување е пошироко толкувана што прераснува во говор на омраза, појава во која сите современи демократски земји се борат кон потиснување на говорот на омраза особено во медиумската сфера. Слободата на изрзувањето произлегува од многу меѓународни правни акти, кои подоцна се ратификувани од страна на Собранието на Република Македонија. Најзначаен акт претставува Универзалната декларација за човекови права која јасно утврдува дека секој има право на слобода на мислење и изразување, при што ова право ја вклучува и слободата на застапување на одредено мислење како и слободата за барање, давање и примање на информации и идеи преку медиумите.

Основите на ова право се воспоставени во повеќе меѓународни акти како што се: УДЧП член 19¹⁷⁵; МППП член 19¹⁷⁶; ЕКЧП член 10¹⁷⁷; ЕПЧП член 11¹⁷⁸ и други документи, што дава насока дека правото на слобода на изразување е де факто едно од основните граѓански и политички права.

Да се навратиме на слободата на изразување во РМ. Значењето на ова право се гледа во тоа што тоа е уредено во Уставот на Република Македонија каде што:

- Се гарантира слободата на уверувањето, совеста, мислата и јавното изразување на мислата;
- Се гарантира слободата на говорот, јавниот настап, јавното информирање и слободното основање на институции за јавно информирање.
- Се гарантира слободниот пристап кон информациите, слободата на примање и пренесување на информации;
- Се гарантира правото на одговор во средствата за јавно информирање;
- Се гарантира правото на исправка во средствата за јавно информирање;
- Се гарантира правото на заштита на изворот на информацијата во средствата за јавно информирање. Цензурата е забранета.¹⁷⁹

Исто така, во член 110 од Уставот на РМ е пропишано дека Уставниот суд ја штити слободата на изразувањето.

Сведоци сме дека слободата на изразување во последните години во Република Македонија постојано се назадува со оглед на тоа што секоја извршна власт посакува медиумите

¹⁷⁵ Универзална декларација за човекови права.

¹⁷⁶ Меѓународен пакт за граѓански и политички права.

¹⁷⁷ Европска конвенција за човекови права.

¹⁷⁸ Европската повелба за човековите права.

¹⁷⁹ Член 16 од Устав на Република Македонија, Службен весник на РМ бр: 1/92, 4/92, 52/91, 31/98, 91/01, 84/03, 107/05, 03/09 и 49/11.

да ги има во свој домен. Република Македонија како слободно демократско општество може да се избори со секој притисок не само од оној притисок кој доаѓа од извршната власт, туку и од физичките и правните лица. Слободата на изразување како демократско право и кој најчесто се изразува преку медиумите се задушува од причини што новинарите често не известуваат објективно и непристрасно заземаат лична страна во информирањето. Во правната теорија тие уредници и новинари се нарекуваат нечесни новинари/уредници. Пренесувањето на информациите треба да бидат целосно проверени пред да се споделат во јавноста, а истите често се пренесуваат без целосна проверка во нивната вистинитост. Сопствениците на медиумите најчесто медиумот го користат за бизнис, кој како и секој бизнис сакаат да остваруваат големи профити и бенифиции. Правните лица, а и физичките лица, најчесто преку рекламите и телешопингот сакаат да влијаат врз уредничката политика на медиумот, па затоа често информативни содржани сакаат да ги приспособат кон нивен личен интерес. Меѓутоа не сите новинари и уредници потклекнуваат врз притисоци и влијанија, има и такви кои постапуваат согласно со новинарската етика и принципи. Извештајот за напредокот на Република Македонија за 2015 година од страна на Европската комисија забележува големи влошувања и пад во сферата на медиумите и слободата на изразување. Европската комисија констатирала дека извршната власт е најчест контролор на медиумите, каде што имаме и големо ниво на извршени физички напади на новинари кои никогаш не добиле судска развршница. Слободата на изразување промовира и добро владение, а со тоа засегнатите лица ќе можат да го искажат својот став или негодување со определена одлука на државна институција, придонесуваат кон јакнење на принципот на добро владеење во една држава. Ова право ни претставува и клуч во развојот на неприкосновеноста и независноста на секоја индивидуа. Преку слободно заземање ставови на определени теми и преку слободна размена на идеи и информации со другите, луѓето можат да се разберат подобро самите сабе и околината. На тој начин власта станува свесна за одредени проблеми со кои народот се соочува и бараат од државата определена акција, со тоа се дава шанса соодветно да реагираат и да преземаат мерки што би ги надминале проблемите. Државата нема само негативни обврски кога станува збор за заштита на овие права, не може обврската само да се сведе на невмешување во уживањето на правата, туку спротивно истата има позитивна обврска да ги штити правото на слобода на изразувањето, слобода на медиумите, а воедно и останатите права како што се правото на слобода на мислата, правото на мирен собир и здружување и тоа треба да биде експлицитно утврдено со домашното законодавство. Државата има одговорност за непречено остварување на овие права од страна на граѓаните. Слободата на изразување е тесно поврзана и со останатите човекови права, особено со начелото на дискриминација и дискриминирањето на одредена индивидуа или група по некоја основа повлекува повреда на некое од овие две права. Меѓународните правни акти особено ги гарантираат слобода на изразувањето и слобода на медиумите. Така Универзалната декларација за човекови права прокламира дека секој има право на мислење и изразување, ова право ја вклучува и слободата за застапување на одредено мислење без притоа да имаме вмешување од трета страна. Останати акти кои се надоврзуваат на Универзалната конвенција се Меѓународниот пакт за граѓански и политички права, Меѓународниот пакт за економски социјални и културни права, Европската конвенција за човекови права. И домашните правни акти ги гарантираат сите овие права. Така Уставот на Република Македонија во член 16 прокламира правото на слобода на мислата, слобода на изразувањето и медиумите, совеста, уверувањето.

Покрај овие акти, Закон за радиодифузна дејност¹⁸⁰ укажува на значењето на правото на слобода на мислење и изразување, поточно со вршењето на радиодифузната дејност се обезбедува слобода на јавното изразување на мислата, слобода на говорот, јавниот настап и јавното

¹⁸⁰ Закон за радиодифузна дејност („Службен весник на Република Македонија“ бр. 100/2005; 19/2007; 103/2008; 152/2008; 6/2010; 145/2010; 97/2011; 13/2012 и 72/2013)

информирање. Покрај слободата на изразување на мислење, Законот за медиуми¹⁸¹ ја гарантира и слободата на истражување, објавување, избор и пренесување на информации.

Република Македонија има соодветна законодавна рамка на слобода на медиумите и слобода на изразувањето. Но истите законски решенија, како што гледаме не се применуваат соодветно односно имаме кршење на законите и новинарските принципи и етика. Многу регулација, а малку квалитетни решенија за медиумите. Начинот на кој треба да ја заштитиме слободата на изразување не е преку замижување пред злоупотребите на медиумската моќ, туку со поголеми заложби за одговорни и вистински демократски медиуми. За да се дојде до таква слобода треба во медиумите да се прифатат и грешките во лошото новинарство. Неодговорното новинарство не само што претставува срам за сопствениците, раководството и уредниците во медиумите, туку ја намалува и јавната поддршка за новинарството. Во интерес е и на новинарите да промовираат етичко новинарство и да бидат први што ќе го преиспитаат неетичкото однесување на медиумите, така и на јавните институции. Повлекувањето на владините реклами од страна на медиумите претставува дел од повлекувањето на раката на извршната власт врз контрола на медиумите и нареданите прилози во информативните емисии.

Се стремиме кон плурализам во општеството и политиката. Таквиот плурализам и граѓанство не е можен без слободата на изразување на мислата. Но, истовремено треба да се внимава на злоупотреба на слободата на изразување во одредени ситуации од одредени лица, при што доаѓа до преувеличено толкување на таквото право и во краен случај може да премине во говор на омраза. „Ако целото човештво минус еден човек имаше исто мислење, човештвото повеќе не би било оправдано кога би го замолчувало тоа лице, за разлика од него тој ако би имал моќ би бил оправдан за замолчување на човештвот.

Користена литература

Европска повелба за човекови права, 2000

Европската конвенција за човекови права 1950

Законот за радиодифузна дејност, Службен весник на Република Македонија бр. 100/2005; 19/2007; 103/2008; 152/2008; 6/2010; 145/2010; 97/2011; 13/2012 и 72/2013

Законот за спречување и заштита од дискриминација, Службен весник на Република Македонија бр. 50/2010

Меѓународен пакт за граѓански и политички права 1966

Правна анализа на концептот на казненото дело омраза и говорот на омраза, академик Владо Камбовски, д-р Мирјана Лазарова Трајковска, поддржано од ОБСЕ, септември 2012.

Правото на слобода на мисла и изразување и слобода на мирен собир и здружување, Донче Бошковски, Маргарита Цаца-Николовска, Институт за човекови права, декември 2010

Прирачник за слободата на изразување, правни аспекти, Сандра Бузлиева, Мила Исаковска, Здружение на граѓани Институт за човекови права, Здружение за развој Центар за управување со промени, Скопје

Слобода на изразување и говор на омраза, д-р Елена Михајлова, д-р Јасна Бачотова, м-р Томе Шеќерчиев, поддржано од ОБСЕ, декември 2013.

Слободата на изразувањето и демократијата – Слаѓана Димишкова, Скопје, 2008, Вечер пресс ДОО Скопје, Прв приватен универзитет Европски универзитет РМ

Универзалната декларација за човекови права 1948

Устав на Република Македонија, Службен весник на Република Македонија бр. 52/1991

¹⁸¹ 14 Закон за медиуми („Службен весник на РМ“, бр.184/2013 и 13/2014)

КРИМИНАЛ ОД ОМРАЗА И МАРГИНАЛИЗИРАНИ ГРУПИ

Апстракт: Криминалот од омраза претставува новина во нашето кривично законодавство, но не и како нова појава која своите корени ги влече уште од римското право. Историјата дава мошне голем број примери од криминалот од омраза: страдањето на Евреите, Ромите и Словените во текот на Втората светска војна, страдањето на Афроамериканците во САД во средината на минатиот век. Важно е да се нагласи дека овие криминални дејствија не се поттикнати од однесувањето на жртвите туку од особини кои се вградени во нив. Криминалот од омраза се заснова на предрасуди и тој може да се појави насекаде. Ниту едно општество не е имуно од криминогени дејствија предизвикани од предрасуди и нетолеранција. Криминалот од омраза го сочинуваат два елемента, најпрвин делото мора да биде квалификувано како кривично дело во Кривичниот законик и мотивот за извршување на делото мора да биде засновано на одредена предрасуда. За да се квалификува делото како криминал од омраза и не е задолжително сторителот да чувствува омраза, доволно е мотивот за извршување на делото да се заснова на предрасуда. Криминалот од омраза може да доведе до различни последици, како што се: вербален напад на поединец или група, оштетување на имот, физичко насилство и убиство. Европската повелба за човекови права од 2000 година, односно членовите 1,10, 21 и 47 гарантираат право на човечко достоинство, слобода на мислење и изразување, религија, недискриминација, како и правото на правни лекови и фер судење.

Клучни зборови: *страдање, омраза, насилство, нетолеранција*

NIKOLOV Ivan

HATE CRIME AND MARGINALIZED GROUPS

Abstract: Hate crime is new in our criminal law but it is not new occurrence and its roots take place back in the Roman law. History itself provides many examples of hate crimes : the suffering of the Jews ,Romanies and Slavs during the second war , the suffering of the African American people in the US in the middle of the last century. It is important to emphasize that these crimes are not empowered by the behavior of the victims instead from the features inside the criminals. Hate crime is based on prejudices and it can appear anywhere. No society is immune to the criminal actions caused from prejudices and intolerance. Hate crime is consisted of two elements , first the action must be recognized as a crime in the Criminal Code and the motive for that action must be based on a particular prejudice. To qualify the crime as a hate crime it does not necessarily mean that the offender feels hatred , it is enough the motive for the crime to be based on prejudice. Hate crimes lead to different consequences such as verbal attack to an individual or a group , property damage , physical violence and murder. The European Charter of human rights from the 2000 , articles 1,10,21 and 47 guarantee the rights to human dignity , freedom of opinion and expression , religion , non-discrimination and the right to legal remedies and fair trial.

Keywords : *suffering , hatred , violence , intolerance*

Вовед

Криминалот од омраза претставува новина во нашето кривично законодавство, но не и како нова појава која своите корени ги влече уште од римското право. Историјата дава мошне голем број примери од криминалот од омраза: страдањето на Евреите, Ромите и Словените во текот на Втората светска војна, страдањето на Афроамериканците во САД во средината на минатиот век. Во САД криминалот од омраза (hate crimes) е врзан со борбата за граѓанските права и се појавил во почетокот на 80-тите години на минатиот век. Важно е да се нагласи дека овие криминални дејствија не се поттикнати од однесувањето на жртвите, туку од особини кои се вградени во нив. Во Германија терминот криминал од омраза како правен поим се спомнува и во кривичниот закон. Тоа се дела кои се насочени спрема определна група на луѓе врз основа на нивниот индентитет, националност, боја на кожата, религијата и политичката и сексуалната определба. Нападите се појавиле најпрвин со оштетување на имотот на граѓаните со палење на нивните куќи, а потоа заземаат сè поголеми размери како физички напади, телесно повредување на лица. Бројот на напади постојано се зголемува.

Поимот „казнено дело на омраза“ е често присутен во секојдневниот говор, но поради различните значења што му се придаваат е нужно прецизно правно определување на неговата содржина.¹⁸² Поимот „казнено дело на омраза“ може да се дефинира во поширока криминолошка и во потесна казнено-правна смисла. Во криминолошка смисла овој поим ги подразбира сите негативни поведенија на поединците кои се мотивирани или имаат за цел создавање и распалување на омразата спрема поединци или група на луѓе врз расна, етничка, полова или друга основа, која една социјална група ја разликува од друга. Во казнено-правна смисла овој поим се дефинира како дејствие кое е изрично предвидено во законот како казнено дело, мотивирано со непријателски однос кон жртвата како припадник на определена социјална група или кон социјалната група. Како општествен феномен, криминалот на омраза ги рефлектира состојбите во општеството кои ги сублимираат културните, политичките, економските и други детерминанти на резпектот на човековите слободи и права, еднаквоста и рамноправноста и еднаквата положба на различните општествени групи, поради што посебниот казнено-правен третман на овие дела се појавува како важен фактор на обезбедувањето општествена кохезија, стабилност и просперитет. Терминот криминал од омраза го опишува концептот, а не претставува правна дефиниција што претставува криминалот од омраза. Криминалот од омраза го сочинуваат два елемента, најпрвин делото мора да биде квалификувано како кривично дело во кривичниот законик и мотивот за извршување на делото мора да биде засновано на одредена предрасуда. Посебноста на овие дела се состои во стратифицираниот објект на заштита односно непосреден објект е определено добро кое е нападнато со конкретното дело, но делото на омраза е насочено и против исто така важен посреден елемент, а тоа е интегритетот, достоинството и другите добродетели на една општествена група на која ѝ припаѓа жртвата чишто добра се непосреден објект на напад. Покрај непосредната жртва, кај овие дела секогаш постои и посредна жртва, чишто социјален статус, интереси, слободи се повредени или загрозувани – а тоа е општествената група (национална, етничка, религиозна и др.) на која ѝ припаѓа непосредната жртва на делото. За да се квалификува делото како криминал од омраза и не е задолжително сторителот да чувствува омраза, доволно е мотивот за извршување на делото да се заснова на предрасуда. Криминалот од омраза може да доведе до различни последици, како што се: вербален напад на поединец или група, оштетување на имот, физичко насилство и убиство.¹⁸³ Европската повелба за човекови права од 2000 година,

¹⁸² Владо Камбовски и Мирјана Лазорова Трајковска (2012). Правна анализа на концептот на казнено дело на омраза и говорот на омраза, септември – Скопје, стр.6

¹⁸³ Европска конвенција за заштита на човековите права (2010), член 14: Уживањето на правата и слободите, признати со оваа Конвенција, треба да се обезбеди без никаква заснована врз пол, раса, боја на кожата, јазик, вера, политичко или кое и да е друго мислење, национално или социјално потекло, припадност на национално малцинство, материјална положба, потекло по раѓање или кој и да е друг статус.

односно членовите 1,10, 21 и 47 гарантираат право на човечко достоинство, слобода на мислење и изразување, религија, недискриминација, како и правото на правни лекови и фер судење. Криминалот од омраза е име на кривични дела кои се направени поради тоа што сторителот има предрасуди спрема жртвата или жртвите. За сторување на криминал од омраза не е потребно сторителот да чувствува омраза спрема жртвата, бидејќи доволен мотив е самата предрасуда што значи дека сторителот на тешки кривични дела имаат нетрпеливост или има стереотип на верување спрема некое лице или лица, и кривичното дело е направено бидејќи тоа лице или имот е поврзан по некоја основа верски, политички, национален, раса и др. Според Камбовски и Лазарова-Трајковска, најпрвин се разликуваат според мотивот на сторителот, како субјективен елемент што им дава трансцендетален, преносен карактер: секое казнено дело може, но не мора да се појави како дело на омраза, зависно од тоа дали зад неговото извршување стои омразата, пристрасноста или дискриминацијата на жртвата како припадник на определена социјална група.

Прва асоцијација која предизвикува криминал од омраза е секако физичкото насилство, па дури и убиството, меѓутоа тоа опфаќа и широк спектар на различни кривични дела како што се оштетувања на имот, кражби, уцена, изнуда, загрозување на безбедноста, закана, сексуално злоставување, тешка телесна повреда и други кривични дела кои се инкриминирани во кривичното законодавство во Република Македонија. Меѓутоа, сите злосторства кои се засновани на предрасуди не претставуваат дела од криминал од омраза. Воените злосторства се кривични дела кои се извршени со мотив заснован на предрасуди. Со оглед на фактот дека воените злосторства претставуваат повреда на меѓународното право и ја засега вкупната меѓународна заедница, тие не се опфатени во категоријата на криминал од омраза.¹⁸⁴

Најчесто, за воените злосторства судат меѓународни или специјални трибунали. Уште еден фактор според кој се разликуваат се состои од тоа што за одредени воени злосторства е потребно да се докаже посебна намера за геноцидот. На пример, потребно е да се докаже намерата за делумно или целосно уништување на групата која е предмет на нападот, што пак оди над докажувањето на предрасудите што е потребно за криминалот од омраза. Криминалот од омраза и кривичните дела мотивирани од предрасуди може да се реши на адекватен начин и правно и општествено да се осуди нетолеранцијата и делувањето врз основа на предрасуди потребно е криминалот од омраза како таков да се препознава во кривичното законодавство. Кривичните дела кои се направени од омраза обично се насочени спрема различни национални, етички и религиски причини и припадници на определена група. Пријавувањето на криминалот од омраза е многу битно од повеќе причини. Најпрвин од сè е да се заштити жртвата или да се осознае за користење на своите права и спречување на секаков вид на насилство.

Во кривичната постапка со цел да се спроведе делотворна истрага на криминалот од омраза и да се приберат податоци, полицијата мора да биде во состојба да го идентификува криминалот од омраза, притоа показателите за предрасуди се основната алатка. При распитот на сторителите треба да се истражува мотивот. Многу сторители го признаваат нивниот мотив, бидејќи сметаат дека останатиот дел од заедницата го оправдува и одобрува нивното однесување. Прибирањето на податоци води до подобра информираност и овозможува соодветна распределба на ресурсите. Обвинителите треба да покренуваат обвинителни акти според одредбите за криминалот од омраза содржани во кривичните законици. Во секој сличај, дури и кога се работи за лесен прекршок, обвинителите треба да го сметаат делото за дело со отежнителни околности доколку е присутен мотивот.

Ова треба да резултира со прибирање и изведување пред судот на докази за мотивот, дури и кога во Законикот не се предвидени одредби за отежнувачки околности на кривично дело. Криминалот од омраза често е придружен со вербални навреди или графити на местото на кривичното дело што претставува суштински доказ за мотивот. Кога е докажано дека е сторено

¹⁸⁴ Вlado Камбовски (1998). Меѓународно казнено право. 330 стр. Скопје.

дело на криминал од омраза, казната треба да се зголеми како одраз на мотивот и потенцијалното влијание на казнивото дело врз вкупната заедница, а не само врз конкретната жртва, а во согласност со член 39 став 5 од Кривичниот законик. Во целите на максимално искористување на дејството на оваа одредба, судиите треба и на расправата и во пресудата да истакнат дека мотивот на делото резултирал со построга казна.¹⁸⁵ Во нашето кривично законодавство криминалот од омраза е регулиран во член 417.

(1) Тој што врз основа на разлика на раса, боја на кожа, националност или етничко потекло ги повредува основните човекови права и слободи признати од страна на меѓународната заедница ќе се казни со затвор од шест месеци до пет години.

(2) Со казната од став 1 ќе се казни тој што врши прогонување на организации или на поединци поради нивното залагање за рамноправноста на луѓето.

(3) Тој што шири идеи за супериорност на една раса над друга или пропагира расна омраза или поттикнува на расна дискриминација ќе се казни со затвор од шест месеци до три години. Како општествен феномен, криминалот на омраза ги рефлектира состојбите во општеството кои ги сублимираат културните, политичките, економските и други детерминанти на респектот на човековите слободи и права, еднаквоста и рамноправноста и еднаквата положба на различните општествени групи, поради што посебниот казнено-правен третман на овие дела се појавува како важен фактор на обезбедувањето општествена кохезија, стабилност и просперитет.

Дискриминација врз основа на расна и етничка припадност врз Роми

Ромите се една од најмаргинализираните и најдискриминираните групи во македонското општество. Тоа го покажуваат бројни анализи и извештаи како од домашни така и од надворешни институции и граѓански организации. Европскиот форум за Роми и патувачи во Извештајот за 2015 година навеле дека и покрај помали подобрувања, сиромаштијата кај Ромите е сеприсутна и тие се исклучени од многу аспекти од економскиот и социјалниот живот во Република Македонија. Во Извештајот се нагласува дека дискриминацијата против Ромите сè уште недоволно се пријавува и недоволно се истражува.¹⁸⁶ Кршењето на човековите права на ромското население било нотирано и од страна на Европскиот центар за ромски права.¹⁸⁷ Тие во своите извештаи го истакнуваат проблемот со говорот на омраза и начинот на кој државата се справува со насилството кое се врши врз ромското население во земјата. Но во суштина не се потребни извештаи и анализи за поткрепа на оваа констатација која ќе го земе предвид фактот дека Ромите живеат на маргините на градовите без соодветна инфраструктура, без основни услови за живот и без надеж за подобрување на нивната егзистенција. Еден од најголемите проблеми со кои ромското население се соочува наназад неколку години, а по спроведувањето на визната либерализација во 2009 година спрема земјите членки на Европската Унија, е неможноста за слободно патување надвор од границите на Република Македонија.

Дискриминација на лица со ментална или телесна попреченост

Дискриминација врз основа на ментална и телесна попреченост се појавува во сите сфери на општественото живеење и многу лица во Република Македонија се жртви на дискриминаторско постапување врз оваа основа. Следејќи ги извештаите на одредени институции, истражувањата споредени во оваа област, како и пријавите на граѓаните нотирани од страна на тимот при

¹⁸⁵ Кривичен законик на Република Македонија („Службен весник на Република Македонија“ број 37/96). Член 417.

¹⁸⁶ http://www.ertf.org/images/Reports/The_situation_of_Roma_in_Macedonia_01092015.pdf стр.3

¹⁸⁷ <http://ertf.org/article/domestic-cases-free-movement-and-migration/4408>

спроведување на проектот, најчесто нееднаквиот се забележува при пристапот до услуги, образованието и остварувањето на правата од работниот однос. Општопознат е фактот дека немањето на пристап во смисла на неприлагоденост на инфраструктурата и просторот за потребите на лицата со попреченост. Новиот Закон за градење предвидува дека новogradбите да бидат во согласност со стандардите за пристапност, а постоечките јавни градби да бидат приспособени за лицата со посебни потреби до 2015 година. И покрај постоењето на регулатива од областа на работните односи, како и посебниот Закон за вработување на инвалидни лица со кој се предвидуваат посебни услови за вработување и работење на лицата и телесна и ментална попреченост, особено спорна е општата здравствена состојба која е определена како услов за вработување во многу закони.

Дискриминација на лица од ЛГБТИ заедницата

ЛГБТИ заедницата во Република Македонија е предмет на дискриминација на секое поле во општествениот живот. Седиштето на ЛГБТИ заедницата во центарот на Скопје често пати беше нападнато, но Јавното обвинителство сè уште нема преземано никакви мерки со цел процесирање на кривичните пријави кои беа поднесени, ниту пак некој од тие предмети е пред завршница и откривање на сторителите. Многу пати Македонија била на последно место во однос на заштитата на овие човекови права. Индексот покрива закони и административни практики кои се однесуваат на заштита или повреда на човековите права, што значи дека не ја покрива општествената состојба со која ЛГБТИ заедницата се соочува. Македонија е во т.н. црвена зона што значи огромна повреда на овие права и дискриминација на ЛГБТИ заедницата и потребата од искористување на поголем број на правни средства за подобрување на моменталната состојба.¹⁸⁸ Дополнително, важно да се спомне е дека сексуалната ориентација, како таква, не е утврдена како посебна основа за дискриминација во ЗСЗД.

Криминалот на омраза и дискриминацијата како негативни појави заземаат сè поголемо присуство во Република Македонија. Сепак во Република Македонија постои можност за заштита на дискриминацијата, оние кои сметаат дека се дискриминирани според некое свое човеково право. Комисијата за заштита на дискриминација ги повикува сите граѓани кои се сведоци или жртви на инциденти од говор на омраза да ги пријават случаите, со оглед на тоа дека претставуваат мотив за кривични дела од омраза. Со прогласување на Европски ден на жртвите на криминалот од омраза - 22 јули, целта е да се воспостави ден за признавање на проблемот со криминалот од омраза во Европа, да се даде поддршка на жртвите, да се потврди заложбата на мониторирање, спроведување на законот и подигање на јавната свест со цел таквите кривични дела да се осудат и спречат. Покрај Комисијата за заштита од дискриминација постојат и други механизми за заштита од дискриминација, како што се народниот правобранител, Управен суд, Уставен суд, како и поведување на постапка пред редовните судови во Република Македонија. Дел од граѓаните сè уште не се информирани за заштита на своите права и не знаат кои правни механизми стојат за заштита на своите права. Затоа е потребно поголемо рекламирање и достапност на граѓаните и средствата коишто стојат на располагање на заштита на своите права.

¹⁸⁸ http://www.ilga-europe.org/sites/default/files/Attachments/country_ranking.png

Користена литература

- Владо Камбовски и Мирјана Лазарова-Трајковска (2012). Правна анализа на концептот на казнено дело на омраза и говорот на омраза, септември - Скопје
- Европска конвенција за човекови права („Службен весник на Република Македонија“ број 40/2010)
- Закон за работни односи („Службен весник на Република Македонија“ број 106/2008)
- Закон за спречување и заштита од дискриминација („Службен весник на Република Македонија” број 50/2010)
- Кривичен законик на Република Македонија („Службен весник на Република Македонија“ број 37/96)
- Меѓународен пакт за економски социјални и културни права
- Универзална декларација за човекови права
- Устав на Република Македонија („Службен весник на Република Македонија” број 52 22.11.1991 година